

الله
الله الرحمن الرحيم

دانشگاه علامه طباطبائی
مرکز آموزش های نیمه حضوری

بررسی ویژگی های سبکی کشف المحجوب

نگارش: ملیحه باستی

استاد راهنما: دکتر غلامرضا مستعلی پارسا

استاد مشاور: دکتر اورنگ ایزدی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

شهریور ۱۳۸۹

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه‌ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: بررسی ویژگی‌های سبکی کشف‌المحجوب		
نویسنده/ محقق: ملیحه باستی		
مترجم: ندارد		
استاد راهنما: دکتر غلامرضا مستعلی پارسا استاد مشاور: دکتر اورنگ ایزدی استاد داور: دکتر محمدحسن حائری		
کتابنامه: دارد واژه نامه: ندارد		
☐ کاربردی	☐ توسعه‌ای	☒ نوع پایان‌نامه: بنیادی
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد سال تحصیلی: ۱۳۸۹-۹۰		
محل تحصیل: تهران نام دانشگاه: علامه طباطبائی دانشکده: مرکز آموزش‌های نیمه حضوری		
تعداد صفحات: ۱۵۲ صفحه		
کلید واژه‌ها به زبان فارسی: کشف‌المحجوب، علی بن عثمان هجویری، سبک‌شناسی، سطح زبانی، سطح ادبی		
کلید واژه‌ها به زبان انگلیسی: Kashf -Al- Mahjoub, Ali -ibn- Osman Hojviri, Stylistics, , Lingual Level, Literally Level		

چکیده

الف) موضوع و طرح مسأله (اهمیت موضوع و هدف):

یکی از شیوه‌های شناخت متون، بررسی آنها از دیدگاه سبک‌شناسی است. در بررسی انجام شده در حوزه پژوهش‌هایی که به سبک‌شناسی و تدوین ویژگی‌های سبکی آثار ادبی پرداخته‌اند، تحقیقی در زمینه تدوین ویژگی‌های سبکی کشف‌المحجوب صورت نگرفته است. بر این اساس، این پایان‌نامه به بررسی این ویژگی‌ها با هدف شناخت سبک این کتاب و ویژگی‌های آن با تکیه بر بررسی ویژگی‌های زبانی و ادبی پرداخته است.

ب) مبانی نظری: شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری، پرسشها و فرضیه‌ها:

چارچوب نظری این تحقیق برگرفته از کتاب‌های سبک‌شناسی استاد بهار و دکتر سیروس شمیسا بوده است. سؤال اصلی این تحقیق این است که ویژگی‌های سبکی کشف‌المحجوب کدامند؟

پ) روش تحقیق: شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

روش تحقیق این پایان‌نامه توصیفی و بر اساس بررسی متن از دیدگاه زبانی و ادبی است. جامعه مورد تحقیق شامل متن کتاب «کشف‌المحجوب» است. شیوه گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و مبتنی بر مطالعه دقیق متن کتاب و نمونه‌یابی و بررسی آنها و نتیجه‌گیری بر اساس یافته‌های تحقیق بوده است.

ت) یافته‌های تحقیق:

از یافته‌های مهم این تحقیق می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- نثر کتاب مبتنی بر ایجاز و کوتاهی جملات است و در آن لغات، ترکیبات و جملات عربی فراوانی به کار رفته است و در بسیاری موارد فعل بر دیگر اجزای جمله مقدم شده است.

- استعمال ضمایر متصل مفعولی، افعال مرکب، حذف فعل، آمدن مفعول با «مر» و «را»، مطابقه صفت و موصوف و ... از بسامد بسیاری برخوردار است.

- در برخی از قسمت‌های کتاب، با نثر مسجع بسیار زیبایی روبرو می‌شویم.

ث) نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

اگر چه کشف‌المحجوب در پاسخ به سؤالاتی است که در زمینه تصوف از هجویری پرسیده شده است، اما با نثر مرسل زیبایی روبرو هستیم که نویسنده هم پاسخ‌ها را قابل فهم و روشن بیان کرده و هم زیبایی متن، غیر قابل انکار است.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نمایم.

نام استاد راهنما

سمت علمی

نام دانشکده

امضاء

چکیده

کتاب «کشف المحجوب» تألیف علی بن عثمان هجویری در قرن پنجم است. این کتاب از نخستین آثاری است که در زمینه تصوف به رشته تحریر در آمده و در پاسخ به سؤالاتی است که یکی از همشهریان مؤلف از وی می‌پرسد.

یکی از شیوه‌های شناخت متون، بررسی آنها از دیدگاه سبک‌شناسی است. آنچه که در تعریف سبک می‌توان بدان اشاره نمود آن است که سبک وحدتی است که در آثار کسی به چشم می‌خورد. این وحدت، منبعث از عوامل یا مختصاتی است که در آثار کسی هست و توجه خواننده دقیق را جلب می‌کند. بر اساس پیدایش انواع مختلف سبک، مجموعه مباحثی به نام سبک‌شناسی پدید آمده است. سبک‌شناسی دانشی است که از مجموع جریان سبک‌های مختلف یک زبان بحث می‌کند.

در بررسی انجام شده در حوزه پژوهش‌هایی که به سبک‌شناسی و تدوین ویژگی‌های سبکی آثار ادبی پرداخته‌اند، تحقیقی در زمینه تدوین ویژگی‌های سبکی کشف‌المحجوب صورت نگرفته است. بر این اساس، این پایان‌نامه به بررسی این ویژگی‌ها با هدف شناخت سبک این کتاب و ویژگی‌های آن با تکیه بر بررسی ویژگی‌های زبانی و ادبی پرداخته است.

چارچوب نظری این تحقیق برگرفته از کتاب‌های سبک‌شناسی استاد بهار و دکتر سیروس شمیسا بوده است.

روش تحقیق این پایان‌نامه بر اساس بررسی متن از دیدگاه زبانی و ادبی است. جامعه مورد تحقیق شامل متن کتاب «کشف‌المحجوب» است. شیوه گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و مبتنی بر مطالعه دقیق متن کتاب و نمونه‌یابی و بررسی آنها و نتیجه‌گیری بر اساس یافته‌های تحقیق بوده است.

از یافته‌های مهم این تحقیق می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- نثر کتاب مبتنی بر ایجاز و کوتاهی جملات است و در آن لغات، ترکیبات و جملات عربی فراوانی به کار رفته است و در بسیاری موارد فعل بر دیگر اجزای جمله مقدم شده است.

- استعمال ضمائر متصل مفعولی، افعال مرکب، حذف فعل، آمدن مفعول با «مر» و «را»، مطابقه صفت و موصوف و ... از بسامد بسیاری برخوردار است.

- در برخی از قسمت‌های کتاب، با نثر مسجع بسیار زیبایی روبرو می‌شویم.

نتیجه آنکه اگر چه کشف‌المحجوب در پاسخ به سؤالاتی است که در زمینه تصوف از هجویری پرسیده شده است، اما با نثری روبرو هستیم که نویسنده هم پاسخ‌ها را قابل فهم و روشن بیان کرده و هم زیبایی متن، غیر قابل انکار است.

واژگان کلیدی: کشف‌المحجوب، علی بن عثمان هجویری، سبک‌شناسی، سطح زبانی، سطح

ادبی

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۳	فصل اول: کلیات
۴	تعریف سبک
۴	مفاهیم سبک
۷	برخی مختصات نثر مرسل
۹	درباره هجویری
۱۰	درباره کشف المحجوب
۱۱	نثر کشف المحجوب
۱۳	پی‌نوشت‌های فصل اول
۱۴	فصل دوم: سطح زبانی
۱۶	بخش اول: تحولات و مختصات آوایی
۱۶	دگرگونی واک‌ها (واج‌ها)
۱۸	تلفظ‌های قدیمی
۱۹	بخش دوم: مختصات و تحولات لغوی و صرفی
۲۰	(۱) فعل
۲۰	ساختمان فعل و گروه فعلی
۲۰	فعل بسیط (ساده)
۲۱	فعل پیشوندی
۲۵	فعل مرکب
۲۶	بررسی فعل مرکب از نظر ساختمان
۲۷	بررسی افعال مرکب از نظر همکردهای آن‌ها

۳۰	فعل مجهول
۳۱	فعل شبه معین
۳۴	اجزای پیشین و پسین فعل
۳۴	اجزای پیشین فعل
۳۴	"ب"
۳۸	"می" و "همی"
۳۹	"ن"
۴۰	"نا"
	"نی"
		۴۰
۴۱	"م"
۴۱	جزء پسین فعل
۴۱	"ی"
۴۳	نکاتی درباره‌ی کاربرد افعال در کشف المحجوب
۴۳	فعل های شرطی به گونه های مختلف
۴۴	متعدی کردن
۴۵	فعل امر
۴۷	فاصله بین دو قسمت فعل
۴۷	فاصله افتادن بین می و فعل
۴۸	فعل مضارع
۴۹	ماضی بعید از بودن
۵۰	فعل مرکب بجای فعل قیاسی (جعلی)
۵۰	فعل و آیین جمله بندی
۵۲	حذف

۵۲	حذف شناسه.....
۵۲	حذف فعل معین.....
۵۳	حذف فعل به قرینه.....
۵۳	حذف فعل بدون قرینه.....
۵۴	(۲) اسم.....
۵۴	نشانه‌های جمع.....
۵۹	اقسام اضافه.....
۶۰	مفعول.....
۶۱	استعمال "یک" و "ی" با هم برای نکره.....
۶۱	"ی" نکره + صورت اصلی کلمه ی مختوم به "ها" ی بیان حرکت.....
۶۱	عطف مفرد به جمع.....
۶۲	عطف جمع به مفرد.....
۶۲	نوعی حذف بی قرینه.....
۶۲	لغات و ترکیبات و جملات عربی.....
۶۴	استعمال لغات پهلوی.....
۶۶	(۳) صفت.....
۶۶	انواع صفت.....
۶۶	صفت بیانی.....
۶۹	صفت تفضیلی.....
۶۹	صفت عالی.....
۷۰	صفت عددی.....
۷۲	صفت مبهم.....
۷۴	نکاتی درباره‌ی کاربرد صفت.....
۷۶	(۴) قید.....

۷۶ اقسام قید از نظر معنی
۷۹ اقسام قید از نظر ساختمان
۸۱ عبارات وصفی و مؤول به قید حالت
۸۲ نکاتی درباره‌ی کاربرد قید در کشف المحجوب
۸۴ (۵) حرف
۸۴ معانی خاص حروف
۹۶ انواع "را" در معانی مختلف
۹۹ "آن" و "این" در نقش حرف تعریف
۱۰۰ حذف حرف اضافه
۱۰۱ (۶) ضمیر
۱۰۱ موارد خاص کاربرد ضمیر در کشف المحجوب
۱۰۵ (۷) صوت
۱۰۵ انواع صوت
۱۰۷ بخش سوم: افعال در معانی اصلی یا کهن
۱۱۱ بخش چهارم: معنای خاص واژگان
۱۱۸ بخش پنجم: کلمه‌هایی با کاربرد فراوان
۱۲۵ پی‌نوشت‌های فصل دوم
۱۲۸ فصل سوم: سطح ادبی
۱۳۰ بخش اول: صنایع بدیعی
۱۳۰ الف: بدیع لفظی
۱۳۰ سجع
۱۳۲ ترصیع
۱۳۲ موازنه
۱۳۳ ازدواج

۱۳۳.....جناس

تکرار ۱۳۶

۱۳۸.....ب: بدیع معنوی

۱۳۸.....مراعات نظیر

۱۳۸.....تضاد

۱۳۹.....پارادوکس

۱۳۹.....تلمیح

۱۴۰.....تمثیل

۱۴۰..... مترادفات

۱۴۱.....آوردن نوعی حشو در جمله

۱۴۱.....ایجاز یا کوتاهی جملات

۱۴۱.....ترجمه‌ی ذوقی

۱۴۳.....بخش دوم: صنایع بیانی

۱۴۳.....تشبیه

.....کنایه

۱۴۴

۱۴۵.....پی‌نوشت‌های فصل سوم

۱۴۶.....نتیجه‌گیری

۱۵۲.....منابع و مآخذ

مقدمه

کتاب کشف‌المحجوب تألیف علی‌بن‌عثمان هجویری، از نخستین کتاب‌هایی است که در زمینه تصوف در قرن پنجم نوشته شده است.

دکتر محمود عابدی در سال ۱۳۸۳ به تصحیح این کتاب پرداخته و برای فهم بهتر متن و شناخت آن توضیحاتی نیز در پایان کتاب آورده است که مشکلات بسیاری از متن را حل می‌کند. وی در ابتدای کتاب به بررسی اجمالی و فشرده ویژگی‌های سبکی کشف‌المحجوب پرداخته است. با توجه به اینکه به جز بررسی اندک صورت گرفته در کتاب مذکور و همچنین اشاره مختصری در کتاب سبک‌شناسی استاد بهار و کتاب سبک‌شناسی نثر دکتر شمیسا، سابقه‌ای در این زمینه وجود ندارد، به پیشنهاد استاد محترم راهنما، «بررسی ویژگی‌های سبکی کتاب کشف‌المحجوب» به عنوان پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد انتخاب شد.

پس از طی مراحل تصویب موضوع، مطالعه دقیق متن کتاب و نمونه‌یابی و بررسی نمونه‌ها با استفاده از کتب متعدد دستوری و سبکی، صورت گرفته است که در طی مسیر از رهنمودهای ارزشمند استاد راهنما و راهنمایی‌های سودمند استاد محترم مشاور بهره‌مند شدم. حاصل این تلاش همچنان که در این رساله ملاحظه می‌شود و گزارش نتایج آن در پایان رساله ذکر شده، در ۳ فصل تدوین شده است.

در فصل اول که کلیات نام گرفته است آن مقدار که لازمه‌ی این تحقیق است مطالبی درباره‌ی سبک و سبک‌شناسی و همچنین مطالبی در خصوص کشف‌المحجوب و هجویری از کتب استادان ادب فارسی ذکر کرده ایم.

در فصل دوم تحقیق که گسترده‌ترین بخش این پایان‌نامه را شامل می‌شود متن کتاب کشف‌المحجوب را از نظر سطح زبانی که خود شامل ۵ بخش است مورد بررسی قرار داده ایم. در بخش اول، به تحولات و مختصات آوایی پرداخته شده است.

در بخش دوم، تحولات و مختصات صرفی و نحوی افعال، اسم‌ها، صفات، قیود، حروف، ضمائر و

اصوات با بررسی نکات سبکی آنها و ذکر نمونه‌هایی از متن کتاب مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در بخش سوم، افعال از حیث معنا شناسی تاریخی، بررسی شده‌اند.

در بخش چهارم، به بررسی واژگان کتاب از نظر معنای خاص آنها در این کتاب پرداخته‌ایم.

در بخش پایانی فصل دوم، کلماتی که در کشف المحجوب کاربرد فراوانی دارند ذکر شده است.

در فصل سوم این تحقیق، نشر کتاب از حیث سطح ادبی که شامل صنایع بیانی و صنایع بدیعی می‌شود، مورد بررسی قرار گرفته است.

پایان این تحقیق به نتیجه‌گیری و بررسی ویژگی‌های سبکی کشف المحجوب اختصاص دارد.

فهرست منابع مورد استفاده در این پایان نامه نیز، در انتها آمده است.

در این تحقیق تلاش بسیاری صورت گرفته تا حق مطلب ادا گردد ولی یقیناً رساله حاضر از عیب و ایراد به دور نیست. لکن قضاوت در این خصوص که تا چه اندازه در این مهم موفق بوده‌ام با خوانندگان محترم خواهد بود.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از رهنمودهای بی‌شائبه استادان ارجمند جناب آقای دکتر مستعلی پارسا و جناب آقای دکتر ایزدی، سپاسگزاری نموده و برای این دو بزرگوار آرزوی موفقیت روزافزون، تندرستی و بهروزی نمایم.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

فصل اول

کلیات

درباره‌ی سبک و سبک‌شناسی و کتاب کشف‌المحجوب، بزرگان و اساتید زبان و ادب فارسی حق مطلب را به درستی ادا کرده‌اند و ما در فصل اول این تحقیق برای آشنایی بیشتر با موضوع پژوهش، اشاره‌ای اجمالی به این موارد می‌نماییم.

تعریف سبک

استاد بهار و دکتر شمیسا در تعریف سبک چنین آورده‌اند:

«سبک در لغت تازی به معنی گداختن و ریختن زر و نقره است و سُبیکه پاره نقره گداخته را گویند، ولی ادبای قرن اخیر سبک را مجازاً به معنی «طرز خاصی از نظم یا نثر» استعمال کرده‌اند و تقریباً آن را در برابر «استیل» اروپائیان نهاده‌اند.»^۱

«به طور کلی می‌توان گفت که سبک وحدتی است که در آثار کسی به چشم می‌خورد. یک روح‌یایک ویژگی یا ویژگی‌های مشترک و متکرر در آثار کسی است. به عبارت دیگر این وحدت منبعت از تکرار عوامل یا مختصات است که در آثار کسی هست و توجه خواننده دقیق و کنجکاو را جلب می‌کند. ممکن است برخی از این عوامل یا مختصات سبک ساز نسبتاً آشکار باشند اما معمولاً و غالباً پنهان و پوشیده‌اند.»^۲

مفاهیم سبک

«در سبک‌شناسی وقتی واژه «سبک» به کار می‌رود مقصود از آن ممکن است یکی از سه مفهوم زیر باشد:

۱- سبک دوره: یعنی سبک کم و بیش مشترک و شبیه‌آثار یک دوره خاص. مثلاً در قرون سوم و چهارم و پنجم سبک آثار ادبی از جهات متعددی کم و بیش به هم شبیه است. به سبک رایج در این دوره، سبک خراسانی می‌گویند.

به عبارت دیگر در آثار یک دوره مشخص تاریخی، نوعی وحدت و زمینه مشترک لفظی و معنوی و ادبی دیده می‌شود که در آثار دوره‌های دیگر کم‌رنگ‌تر است و یا اصلاً نیست. مثلاً در زبان قدیم ادبیات

فارسی (تا حدود قرن هفتم) هر جا صحبت از شرط است در آخر فعل شرط و فعل جواب شرطیائی آمده است:

گر به مسکین اگر پر داشتی تخم گنجشک از زمین برداشتی

سعدی

۲- سبک شخصی: یعنی سبک خاص یک شاعریا نویسنده که اثر او را از هر اثر دیگری متمایز می کند.

لازم به توضیح نیست که در عالم هنر، همه صاحب سبک فردی نیستند یعنی بسامد مختصات و ویژگی های سبک آفرین در آثار آنان آن قدر نیست که باعث تشخیص فردی شود.

۳- سبک ادبی: هر علم و نظم و هنری سبک خاص خود را دارد، مثلاً سبک آثار علمی (یعنی بینش و زبان آن) از سبک آثار ادبی متمایز است و همین طور بین سبک تاریخی و مذهبی تفاوت است. یکی از سبک ها سبک ادبی است. در بحث سبک ادبی از سبک مخصوص آثار ادبی در مقیاس جهانی سخن می رود.

به عبارت دیگر سبک ادبی در مقابل سبک های دیگر مثلاً سبک علمی یا مذهبی یا حقوقی یا تاریخی قرار دارد. بحث این است که چه مختصاتی اثری را ادبی می کند. معمولاً در تمییز فصول ممیز اثر ادبی، آن را با گفتار عادی می سنجند. شاعران به جا آن که بگویند صبح خورشید درآمد از الفاظ دیگری استفاده می کنند و جمله ای می آفرینند که در زبان گفتار مرسوم نیست:

سحر چون خسرو خاور علم بر کوهساران زد حافظ

بدین ترتیب می توان گفت که اهداف سبک شناسی عبارتند از:

۱- تشخیص سبک دوره ای مختلف ادبیات و تعیین مختصات سبکی هر دوره. این قسمت بیشتر جنبه تاریخ ادبیات و زبان شناسی دارد و معمولاً در سطوح مقدماتی سبک شناسی، مورد بررسی قرار می گیرد.

۲- تعیین سبک فردی نویسندگان و شاعران بزرگ که مربوط به مراحل عالی سبک شناسی است و باید از معلومات ادبی استفاده شود.

۳- تشخیص سبک ادبی و تعیین مختصات آن در مقایسه با سبک‌های دیگر، مخصوصاً سبک گفتار عادی و روزمره. این بحث علاوه بر سبک‌شناسی در نقد ادبی و نظریه ادبیات هم مطرح است.^۳ دکتر شمیسا دوره‌های سبکی را از دیدگاه تاریخی به ده دوره تقسیم کرده است:

«از دیدگاه تاریخی، یعنی بر حسب توالی قرون، دوره‌های سبکی عبارتند از:

۱. نثر مرسل (معادل سبک خراسانی)، قرون سوم و چهارم و نیمه اول قرن پنجم

۲. نثر بینابین؛ اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم

۳. نثر فنی، در قرن ششم

۴. نثر مصنوع یا صنعتی در قرن هفتم

۵. نثر صنعتی و نثر ساده در قرن هشتم

۶. نثر ساده در قرن نهم تا اوایل قرن دهم

۷. نثر ساده معیوب، از قرن دهم تا میانه قرن دوازدهم

۸. نثر قائم مقام و تجدید حیات (نثر دوره قاجار)، این نثر ساده و خوب است.

۹. نثر مردمی دوره مشروطه (نثر روزنامه)

۱۰. نثر جدید (نثر رمان و نثر دانشگاهی)

اما از دیدگاه دیگری که بیشتر جنبه سبک‌شناسی دارد تا تاریخ ادبیات، می‌توان سبک‌های نثر را به طریق زیر تقسیم کرد:

۱- نثر مرسل ۲- نثر فنی ۳- نثر موزون

هم تقسیم‌بندی اول و هم دوم، مبتنی بر مشخصات و مختصات بیرونی یعنی فرم بیرونی هستند. اما اگر بخواهیم به لحاظ معنایی (مختصات درونی) به انواع نثر نگاه کنیم نثرهایی از قبیل تاریخی، مذهبی، صوفیانه و ... یا داستان‌هایی از قبیل داستان‌های رمزی، عاشقانه، حماسی و ... داریم.^۴

در کتاب‌های مختلف سبک‌شناسی، مختصاتی از نثر مرسل که کتاب کشف المحجوب هم شامل این نوع نثر می‌شود آورده شده و ما در اینجا برخی از این مختصات را ذکر می‌کنیم:

برخی مختصات نثر مرسل:

«به طور کلی می‌توان گفت نثر مرسل نثری است ساده و روشن مبتنی بر جملات کوتاه و کلمات فارسی و خالی از لغات عربی و مهجور.

۱. جمع بستن کلمات:

الف: جمع بستن کلمات جمع عربی

ب: جمع با الف و نون

ج: کلمه کس را چون مرجعش انسان باشد به ها جمع بسته است.

۲. اسم نکره:

الف: پیش از اسم یکی می‌آورند: یکی قصه.

ب: آوردن هم‌یک و هم‌یاء نکره: یکی شرابی کنند.

ج: یاء نکره مثل امروز: اندامی

۳. مر: پیش از مفعول مر می‌آورند.

۴. استعال: از جهت ... را، از سبب ... را، از قبل ... را، از بهر ... را.

۵. استعمال حرف اضافه مضاعف: به ... در، به ... اندر، به ... بر، بر ... از زیر ... بر، میان ...

... اندر، میان ... بر.

۶. ضمائر در اشاره به غیر ذی روح

۷. این و آن در مقام حرف تعریف

۸. آوردن ضمائر متصل مفعولی

۹. چون + صفت + «ی» در نشان دادن حالت

۱۰. استفاده از «دیگر» و «سدیگر»

۱۱. افعال پیشوندی

۱۲. استفاده از صیغه مضارع «بودن»: بوم، بوی، بود

۱۳. ماضی بعید از مصدر «بودن»: بوده بود

۱۴. مضارع اخباری به جای مضارع التزامی: می‌گیرد به جای بگیرد

۱۵. استفاده از قید نفی

۱۶. فعل مجهول با فعل آمدن

۱۷. «باء» تأکید بر سر افعال

۱۸. استفاده از «همی» و فاصله افتادن بین آن و فعل

۱۹. «سخت» در نقش قید تأکید

۲۰. «را» به معنای برای

۲۱. اختصار و کوتاهی جملات

۲۲. تقدیم فعل بر متعلقات

۲۳. استفاده از نا، نه، نی، برای منفی ساختن کلمات

۲۴. تکرار^۵

مختصات ادبی:

درباره‌ی مختصات ادبی نثر مرسل دکتر شمیسا چنین آورده است:

«عجیب است که از دوره‌های مورد بحث، نثری که جنبه صرفاً ادبی داشته باشد نداریم. به طور کلی باید گفت که نثر صرفاً ادبی با آغاز نثر فنی آغاز می‌شود، لذا در نثر این دوره نباید به دنبال شیوه‌های بیان ادبی از قبیل صنایع بدیعی و ابزار بیانی بود. مختصات بلاغی نثرهای این دوره عموماً همان ادامه مختصات نثر پهلوی از قبیل تکرار و کوتاهی جمله و به طور کلی ایجاز است. توصیفات کلی و کوتاه است و بیشتر معطوف به امور بیرونی است تا درونی و انفسی. اگر صنایعی از قبیل سجع و جناس دیده می‌شود بیشتر ابتدایی و اتفاقی است. تشبیهات به ضرورت و آن هم از نوع محسوس به محسوس است.»^۶

درباره هجویری